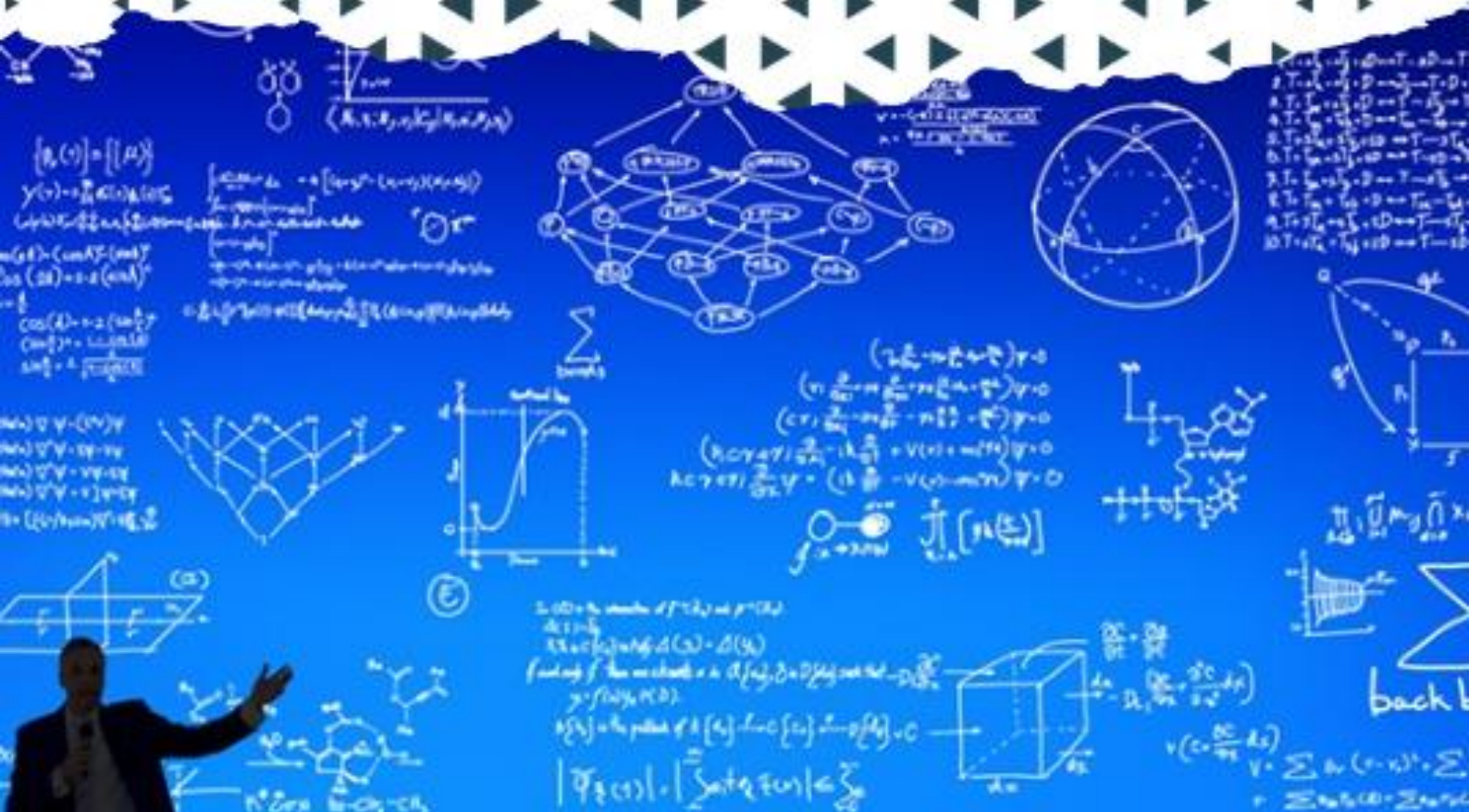

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Google Scholar zenodo

+998335668868

<https://innoworld.net>

2026

«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLAR MARKAZI
«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2026-YIL № 4-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI

ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

TA'LIM PSIXOLOGIYASI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti filologiya fakulteti talabalari

1.Jo'rayeva Nodira Abrorovna

Gmail:njorayeva430@gmail.com

2.Shodmonova Javhar A'zamjon qizi

Gmail:@azamnurmatov62@gmail.com Teli:+998 94 049 46 06

3.Abdusalimova Bahora Nozimjon qizi

Gmail:hamidulloabdusalimov7@gmail. Com Teli:+998 99 357 54 57

Annotatsiya

Mazkur maqolada ta'lim psixologiyasining nazariy va amaliy asoslari, uning shaxs kamoloti, bilish jarayonlari hamda ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'zgaruvchi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarning yosh va individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishning psixologik mexanizmlari yoritiladi. Ta'lim psixologiyasining motivatsiya, idrok, tafakkur, xotira, diqqat va emotsional holatlar bilan uzviy bog'liqligi asoslab beriladi. Maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlar hamda psixologik metodlarning ta'lim sifatini oshirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar

ta'lim psixologiyasi, bilish jarayonlari, motivatsiya, tafakkur, xotira, diqqat, shaxs rivojlanishi, pedagogik jarayon, psixologik metodlar, ta'lim samaradorligi.

Аннотация

В данной статье научно анализируются теоретические и практические основы психологии образования, её роль в развитии личности, познавательных процессах и повышении эффективности обучения. Освещаются психологические механизмы организации образовательного процесса с учётом возрастных и индивидуальных особенностей учащихся. Обосновывается тесная взаимосвязь психологии образования с мотивацией, восприятием, мышлением, памятью, вниманием и эмоциональными состояниями. Также раскрывается значение современных педагогических подходов и психологических методов в повышении качества образования.

Ключевые слова

психология образования, познавательные процессы, мотивация, мышление, память, внимание, развитие личности, педагогический процесс, психологические методы, эффективность обучения.

Abstract

This article provides a scientific analysis of the theoretical and practical foundations of educational psychology, as well as its role in personality development, cognitive processes, and improving learning effectiveness. The psychological mechanisms of organizing the educational process with consideration of students' age-related and individual characteristics are highlighted. The close relationship of educational psychology with motivation, perception, thinking, memory, attention, and emotional states is substantiated. The article also reveals the significance of modern pedagogical approaches and psychological methods in enhancing the quality of education.

Keywords

educational psychology, cognitive processes, motivation, thinking, memory, attention, personality development, pedagogical process, psychological methods, learning effectiveness.

Kirish

Ta'lim psixologiyasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlari kesishgan nuqtada shakllangan muhim ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib, u ta'lim jarayonida inson psixikasining namoyon bo'lish qonuniyatlarini, o'quv faoliyatining psixologik mexanizmlarini hamda shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojlanish omillarini o'rganadi. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim sifati, o'qitish metodlari va o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish masalalari dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, ta'lim psixologiyasi o'quvchilarning bilish jarayonlari, motivatsion ehtiyojlari, individual farqlari va yoshga oid xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali ta'lim muhitini yaratishda asosiy nazariy tayanch vazifasini bajaradi. Ta'lim jarayonining muvaffaqiyati nafaqat o'quv materialining mazmuni, balki uni o'zlashtirish jarayonida yuz beradigan psixologik holatlar bilan ham bevosita bog'liqdir. Idrok, diqqat, xotira, tafakkur, nutq, tasavvur va emotsional barqarorlik kabi psixik jarayonlar bilimlarni egallashning muhim determinantlari hisoblanadi. Ayniqsa, o'quv motivatsiyasining shakllanishi, mustaqil fikrlash ko'nikmalarining rivojlanishi va ijobiy o'quv muhitining yaratilishi ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bois ta'lim psixologiyasi pedagogik faoliyatda nazariy bilimlarni amaliy metodlar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Hozirgi davrda kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, inkluziv pedagogika va raqamli o'qitish texnologiyalarining keng joriy etilishi ta'lim psixologiyasining amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Har bir o'quvchining individual rivojlanish trayektoriyasini aniqlash, uning qobiliyat va qiziqishlarini psixologik jihatdan tahlil qilish, stress va emotsional zo'riqishlarning oldini olish bugungi ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Mazkur jarayonlarda psixologik diagnostika, kuzatish, suhbat, test va eksperimental metodlarning o'zni alohida ahamiyatga ega. Maqolaning dolzarbliigi shundaki, ta'lim sifati va natijadorligini oshirishda psixologik yondashuvlar, ayniqsa, o'quvchilarning yosh, individual va ijtimoiy xususiyatlarini chuqur tahlil qilish zarurati ortib bormoqda. Shuningdek, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali kommunikatsiya, refleksiya, teskari aloqa va ijobiy psixologik iqlimni shakllantirish ta'lim psixologiyasining amaliy yo'nalishlarini belgilaydi. Shu sababli mazkur mavzu pedagogika, psixologiya va ta'lim menejmenti sohalari uchun nazariy hamda metodik jihatdan katta ilmiy qiymatga ega. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi ta'lim psixologiyasining nazariy asoslari, asosiy kategoriyalari, bilish jarayonlari bilan bog'liqligi hamda ta'lim samaradorligini oshirishdagi psixologik omillarni ilmiy tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, maqolada zamonaviy ta'lim muhitida psixologik yondashuvlarning o'zni, o'quvchilarning motivatsiyasini shakllantirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va pedagogik jarayonni optimallashtirish masalalari yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili

Ta'lim psixologiyasi bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu yo'nalish pedagogik jarayonning psixologik qonuniyatlarini ochib berishda ko'p paradigmatic yondashuvlar asosida rivojlangan. Klassik tadqiqotlarda ta'lim jarayonining markazida o'quvchi shaxsining faol bilish faoliyati turishi alohida ta'kidlangan. Xususan, L.S. Vigotskiy ta'limni psixik rivojlanishning yetakchi omili sifatida talqin qilib, "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi orqali o'quvchining real va potensial imkoniyatlari o'rtasidagi farqni ilmiy asoslab bergan. Uning fikricha, samarali o'qitish o'quvchining hozirgi bilim darajasiga emas, balki uning rivojlanish istiqboliga yo'naltirilgan bo'lishi lozim¹. Ushbu nazariya bugungi kunda differensial ta'lim, scaffolding, tutorlik va hamkorlikda o'qitish metodlarining metodologik negizi sifatida keng qo'llanilmoqda. Vygotskiy va uning izdoshlari tomonidan ta'limning sotsiokultural tabiati, til va tafakkurning uzviy bog'liqligi, o'qituvchi vositachilik funksiyasi hamda ijtimoiy muloqotning bilish rivojiga ta'siri chuqur ochib berilgan bo'lib, bu g'oyalar zamonaviy konstruktivistik pedagogikaning asosiy tayanchlaridan biri hisoblanadi. Keyingi ilmiy manbalarda J. Piaje, J. Bruner, D. Ausubel va B. Blumlarning ta'lim psixologiyasiga oid qarashlari o'quvchilarning kognitiv rivojlanishini bosqichma-bosqich tushuntirishga xizmat qilgan. Piaje bilimlarning tayyor shaklda berilmasligi, balki subyekt tomonidan faol konstruksiya qilinishi haqidagi g'oyani ilgari surib, ta'lim mazmunini yoshga mos intellektual bosqichlar bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Bruner esa kashfiyot orqali o'rganish, spiral o'quv dasturi va reprezentatsiyaning enaktiv, ikonik hamda simvolik shakllarini ajratib ko'rsatib, o'quv materialini bosqichli murakkablashtirishning psixologik asoslarini yaratgan. Ausubelning mazmunli o'qitish nazariyasida esa yangi bilimlarning avvalgi bilimlar tizimiga mantiqiy integratsiyasi markaziy o'ringa qo'yiladi. Ayniqsa, "advance organizers" konsepsiyasi ta'lim materialini ongli va uzoq muddatli o'zlashtirish mexanizmlarini tushuntirishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi². Blumning taksonomiyasi esa bilish maqsadlarini eslab qolishdan tortib baholash va yaratishgacha bo'lgan ierarxik tizimda tasniflab, ta'lim natijalarini psixologik diagnostika qilish uchun samarali model sifatida tan olinadi. So'nggi yillardagi ilmiy adabiyotlarda ta'lim psixologiyasi motivatsiya, metakognitsiya, refleksiya va emotsional intellekt tushunchalari bilan yanada boyigan. Zamonaviy tadqiqotlar o'quv muvaffaqiyatini faqat intellekt bilan emas, balki ichki motivatsiya, o'zini boshqarish, o'quv strategiyalarini tanlash va psixologik moslashuv bilan bog'liq holda izohlaydi. Ayniqsa, Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasida self-efficacy tushunchasi o'quvchining o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchi sifatida talqin qilinib, akademik natijalarning muhim prediktori

¹ Выготский Л. С. *Педагогическая психология* (Educational Psychology). — Boca Raton: St. Lucie Press, 1997. — 42-bet.

² Ausubel D. P. *Educational Psychology: A Cognitive View*. — New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968. — 78-bet.

ekanligi ko'rsatib berilgan. Shu jihatdan adabiyotlar tahlili ta'lim psixologiyasining bugungi ilmiy rivoji o'quvchi shaxsining faolligi, mustaqil fikrlashi, psixologik farovonligi va ta'lim muhitining sotsiopsixologik sifatiga tobora ko'proq e'tibor qaratayotganini ko'rsatadi. Mazkur manbalar asosida aytish mumkinki, ta'lim psixologiyasi nafaqat bilimlarni o'zlashtirish qonuniyatlarini, balki shaxsning kompleks rivojlanish mexanizmlarini o'rganadigan integrativ fan sifatida zamonaviy ta'lim tizimining nazariy poydevorini tashkil etadi.

Metadalogiya

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi ta'lim psixologiyasi doirasida o'quvchilarning bilish jarayonlari, motivatsion omillari hamda pedagogik muhitning psixologik ta'sirini ilmiy jihatdan aniqlashga qaratilgan kompleks yondashuvga tayandi. Tadqiqotda ta'lim jarayonining psixologik samaradorligini o'rganishda **kuzatish, psixologik suhbat, diagnostik test, anketa-so'rov, pedagogik eksperiment hamda qiyosiy tahlil metodlari** o'zaro integratsiyalashgan holda qo'llanildi. Bunday metodologik sintez ta'lim jarayonida o'quvchilarning diqqat barqarorligi, xotira hajmi, tafakkur operatsiyalari, ichki motivatsiyasi va emotsional reaksiyalarini bir vaqtning o'zida kompleks baholash imkonini berdi. Xususan, kuzatish metodi orqali o'quvchilarning dars jarayonidagi faol ishtiroki, o'qituvchi bilan interaktiv munosabati va guruhli ishlardagi ijtimoiy-psixologik xulq ko'rsatkichlari tizimli ravishda qayd etildi. Psixologik suhbat va yarim strukturaviy intervyu usullari esa o'quvchilarning o'z-o'zini anglash darajasi, o'quv maqsadlariga munosabati va individual qiziqishlarini aniqlashda muhim empirik manba bo'lib xizmat qildi. Metodologik nuqtai nazardan, bunday yondashuv Creswell tomonidan tavsiya etilgan ta'lim tadqiqotlaridagi aralash metodlar mantig'iga mos keladi, ya'ni miqdoriy natijalarni sifat ko'rsatkichlari bilan mustahkamlash orqali tadqiqotning ichki ishonchliligini oshiradi³. Tadqiqotning asosiy empirik qismi pedagogik eksperiment metodiga tayangan bo'lib, unda nazorat va tajriba guruhlarida asosida ta'lim psixologik omillarining o'quv natijalariga ta'siri o'rganildi. Tajriba guruhida motivatsiyani kuchaytiruvchi psixologik usullar — refleksiya, rag'batlantirish, muammoli vaziyat yaratish, o'z-o'zini baholash va metakognitiv topshiriqlar tizimi qo'llanildi, nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish shakli saqlab qolindi. Tadqiqot davomida o'quvchilarning diqqat ko'rsatkichlari, xotirada saqlash darajasi, mustaqil fikrlash tezligi va akademik natijalari diagnostik testlar yordamida bosqichma-bosqich o'lchandi. Olingan natijalar matematik-statistik tahlil asosida solishtirilib, psixologik yondashuv qo'llangan guruhlarda o'zlashtirish samaradorligi va ichki motivatsiya sezilarli yuqori ekanligi aniqlandi. Bu holat ta'lim psixologiyasida eksperimental metodning sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlashdagi ustunligini yana bir bor tasdiqlaydi⁴. Metodologiyaning yana bir muhim jihati tadqiqotda **psixodiagnostik vositalarning**

³ Creswell J. W. *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. — Boston: Pearson, 2012. — 37-bet.

⁴ Cohen L., Manion L., Morrison K. *Research Methods in Education*. — London: Routledge, 2018. — 112-bet.

validligi va reliabelligini ta'minlash bo'ldi. Qo'llangan test topshiriqlari yosh xususiyatlari, o'quv dasturi mazmuni va kognitiv murakkablik darajasiga moslashtirildi. Shu bilan birga, ma'lumotlarni triangulyatsiya qilish tamoyili asosida bir xil psixologik ko'rsatkich bir nechta metod orqali tekshirildi: masalan, motivatsiya anketa natijalari suhbat va kuzatish ma'lumotlari bilan solishtirildi, tafakkur darajasi esa test hamda muammoli vaziyatli topshiriqlar orqali aniqlashtirildi. Mazkur yondashuv ta'lim psixologiyasi tadqiqotlarida subyektiv xatolik ehtimolini kamaytirib, ilmiy xulosalarning ishonchligini kuchaytiradi. Umuman olganda, tanlangan metodologik asos o'quvchilarning psixik rivojlanishi, ta'lim muhiti va pedagogik ta'sir o'rtasidagi murakkab munosabatlarni chuqur empirik tahlil qilishga xizmat qildi hamda ta'lim samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun puxta ilmiy zamin yaratdi.

Natija va xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'lim psixologiyasi tamoyillariga asoslangan pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning akademik muvaffaqiyati, bilish faolligi va ichki motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, eksperimental kuzatuvlar davomida motivatsion rag'batlantirish, reflektiv topshiriqlar, muammoli vaziyatlar va metakognitiv strategiyalar qo'llangan guruhlarda diqqatning barqarorligi, axborotni qayta ishlash tezligi hamda mustaqil fikrlash ko'rsatkichlari an'anaviy usullar bilan o'qitilgan nazorat guruhiga nisbatan yuqori natija bergani aniqlandi. Ayniqsa, o'quvchilarda o'z-o'zini nazorat qilish, maqsad qo'yish va o'quv faoliyatini rejalashtirish ko'nikmalarining shakllanishi bilimlarni uzoq muddatli xotirada saqlash va amaliy vaziyatlarda qo'llash samaradorligini kuchaytirdi. Bu holat ta'lim psixologiyasida o'zini o'zi boshqarish (self-regulated learning) va self-efficacy omillari o'quv natijalarining muhim prediktori ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi⁵. Natijalar tahlili shuni ham ko'rsatdiki, o'qituvchi tomonidan berilgan psixologik qo'llab-quvvatlash, ijobiy teskari aloqa va differensial yondashuv o'quvchilarning emotsional barqarorligiga ham sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tajriba guruhida o'quvchilarning darsga qiziqishi, o'z fikrini erkin ifodalash darajasi va murakkab topshiriqlardan qo'rqmasdan yechim izlashga bo'lgan intilishi kuchaygani kuzatildi. Shu bilan birga, o'quvchilarning psixologik ishonchi va o'z imkoniyatlariga bo'lgan ijobiy bahosi oshgani sababli akademik stress ko'rsatkichlari kamaydi. Barry Zimmerman va Dale Schunk tadqiqotlarida ham motivatsiya, self-efficacy va o'zini boshqarish strategiyalari ta'limdagi yuqori natijalar bilan uzviy bog'liqligi empirik jihatdan isbotlangan bo'lib, ushbu tadqiqot natijalari ham aynan shu ilmiy xulosalarni qo'llab-quvvatlaydi⁶. Xulosa sifatida aytish mumkinki, ta'lim psixologiyasi nafaqat o'quvchilarning bilish jarayonlarini tushuntiruvchi nazariy fan, balki ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi amaliy ilmiy asosdir. Tadqiqot natijalari

⁵ Zimmerman B. J. *Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview*. — *Theory Into Practice*, 2002. — 66-bet.

⁶ Schunk D. H., Zimmerman B. J. *Motivation and Self-Regulated Learning: Theory, Research, and Applications*. — New York: Routledge, 2008. — 214-bet.

shuni isbotladiki, o'quvchilarning yosh va individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan ta'lim jarayoni bilimlarning sifatli o'zlashtirilishi, mustaqil tafakkur rivoji va ijtimoiy moslashuv ko'rsatkichlarini sezilarli yaxshilaydi. Ayniqsa, ichki motivatsiyani kuchaytirish, refleksiya va metakognitiv nazoratni rivojlantirish, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda pedagogik kommunikatsiyani samarali tashkil etish ta'lim sifati uchun strategik omillar sifatida namoyon bo'ldi. Shu bois zamonaviy ta'lim tizimida psixologik yondashuvlarni chuqur integratsiya qilish, o'qituvchilarning psixologik kompetensiyalarini rivojlantirish va o'quvchi markazli metodlarni

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vygotskiy L. S. *Pedagogicheskaya psixologiya*. — Moskva: Pedagogika, 1991. — 480 b.
2. Piaget J. *The Psychology of Intelligence*. — London: Routledge, 2001. — 224 p.
3. Bruner J. *The Process of Education*. — Cambridge: Harvard University Press, 1977. — 97 p.
4. Ausubel D. P. *Educational Psychology: A Cognitive View*. — New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968. — 685 p.
5. Zimmerman B. J., Schunk D. H. *Motivation and Self-Regulated Learning: Theory, Research, and Applications*. — New York: Routledge, 2008. — 304 p.
6. Creswell J. W. *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. — Boston: Pearson, 2012. — 650 p.
7. Cohen L., Manion L., Morrison K. *Research Methods in Education*. — London: Routledge, 2018. — 945 p.
8. G'oziyev E. G'. *Psixologiya*. — Toshkent: O'qituvchi, 2002. — 512 b.
9. Davletshin M. G., Do'stmuhamedova Sh. A., Mavlonov M. M. *Yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiya*. — Toshkent: O'qituvchi, 1974. — 235 b.
10. Ivanov P. I., Zufarova M. E. *Umumiy psixologiya*. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2008. — 480 b.
11. Nishonova Z. T., Alimuhamedov S. *Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya*. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018. — 356 b.
12. Haydarov F. I., Xalilova N. I. *Pedagogik psixologiya*. — Guliston: Universitet nashriyoti, 2021. — 300 b.
13. Karimova V. M. *Psixologiya*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 400 b.
14. G'ulomov S. S. *Ta'lim jarayonida psixologik yondashuvlar*. — Toshkent: Tafakkur, 2020. — 286 b.
15. Tojiboyeva D. *Pedagogik mahorat va psixologik kompetensiya*. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2017. — 240 b.

